

путівник в історію музики
нетрадиційні форми подання навчальної інформації

Ключові слова: *нетрадиційні форми подання навчальної інформації на уроках музичного мистецтва; біографія Дмитра Шостаковича; художнє оповідання в жанрі радіоінтерв'ю; Перша симфонія Дмитра Шостаковича; фортепіанна соната Дмитра Шостаковича; оркестрова композиція «Тайті-трот»*

Віталій ВИШИНСЬКИЙ,

доцент кафедри теорії і методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, композитор, канд. мистецтвознавства

Урок музичного мистецтва — чудовий час для використання нетрадиційних форм подання навчальної інформації. Адже такий підхід захоплює педагога й учнів, стимулює фантазію, полегшує сприймання і запам'ятовування матеріалу. Наприклад, нестандартно ознайомити учнів основної та старшої школи з біографією композитора можна, скориставшись жанром радіоінтерв'ю

Інтерв'ю з Дмитром Шостаковичем, або Як стають композиторами

У Сполучених штатах Америки в 1950-х роках з'явився цікавий жанр кіномистецтва, який американці, схильні до каламбурів та гри слів, назвали *mockumentary* (від англ. *to mock* — висміювати, дражнити, та *documentary* — документальний). Фільмам, знятим у цьому жанрі, були властиві імітація документальності, містифікація, у них панувала атмосфера гумору, іронії, навіть абсурду. Жанр «мок'юментарі» був дуже популярним як серед глядачів, так і серед режисерів: багато кого з кіномитців приваблювала можливість **підійти з фантазією до реальних подій**, подати їх крізь призму гумору.

Нині жанр «мок'юментарі» давно вийшов за межі кінематографа. Його **основний принцип** — художнє, вільне оформлення реальних фактів задля поживлення теми — проникнув у літературу, живопис, і навіть у сферу освіти. Утім, у цьому немає нічого дивного, адже педагоги розуміють, що **творче подання навчального матеріалу** — запорука успішного засвоєння його учнями. Цей підхід прийнятний для всіх навчальних предметів, але насамперед, звичайно, для уроків музичного мистецтва. Зокрема, його можна застосувати під час ознайомлення учнів із біографіями композиторів, а надто тих, хто за своєю природою був схильний до розіграшів, мав почуття гумору, цінував дружнє спілкування й можливість висловитися...

Одним із таких композиторів був Дмитро Шостакович. Тож з нагоди його дня народження (25 вересня) ми вирішили зробити своєрідне літературне «мок'юментарі», присвячене молодим рокам композитора — початку музичних занять, композиторської діяльності тощо. Ми поставили собі за мету використати лише **достеменно відомі, а також маловідомі факти** щодо його життя й творчості, і при цьому запропонували розповісти про них... самому Дмитру Шостаковичу, «запросивши» його на радіоэфір передачі «Сучасна культура».

Отже, пропонуємо вам за допомогою художнього оповідання в жанрі радіоінтерв'ю ознайомити учнів основної та старшої школи з деякими цікавими фактами біографії Дмитра Шостаковича. Долучіть до цього також самих учнів, розігравши з ними це інтерв'ю у формі театралізованої сценки з попередньою підготовкою або імпровізовано.

Художнє оповідання в жанрі радіоінтерв'ю

Ведуча: Доброго вечора, шановні слухачі! Вітаємо вас на нашій радіохвилі. В ефірі передача «Сучасна культура», присвячена явищам, подіям, постатям культури й мистецтва сьогодні. У нас у гостях — молодий, але вже дуже відомий ленінградський композитор Дмитро Шостакович, автор симфоній, інструментальних творів, а також опери на сюжет повісті Миколи Гоголя «Ніс». Вітаю Вас, Дмитре, у нашій студії.

Дмитро Шостакович: Доброго вечора.

Ведуча: Користуючись нагодою, вітаємо Вас із двадцять третім днем народження, який Ви нещодавно відсвяткували! Дмитре, якщо не помиляюся, Ваше ім'я та по-батькові — Дмитро Дмитрович? Тобто Вас назвали на честь батька?

Дмитро Шостакович: Саме так. Утім із моїм іменем пов'язана цікава історія: спочатку батьки хотіли назвати мене Ярославом. Проте священик, який мене хрестив, запропонував обрати ім'я «Дмитро» — на честь мого батька. Так я став Дмитром Дмитровичем. (*Пожсвавлено.*) До речі, це дуже зручно в музичному сенсі! Адже якщо мої ініціали та першу літеру прізвища написати латинкою — D. D. Sch., — і заграти нотами, то зазвучить яскравий мелодичний зворот: ре–ре–мі–бемоль–до–сі. Я уже вирішив, що обов'язково використаю його у своїх творах.

Ведуча: Як цікаво! Це нагадує мені про Йоганна Себастьяна Баха, прізвище якого зручно перекласти на ноти й створити мелодичний зворот. Латинським літерам В, А, С, Н відповідають ноти сі–бемоль–ля–до–сі. Відомо, що Бах неодноразово використовував цей зворот як музичний підпис, автограф.

Дмитро Шостакович: Саме так. Зокрема, цей чотирьохзвучний зворот зустрічається в останній, незакінченій фузі у грандіозному баховському циклі «Мистецтво фуги». Напевно, кожний митець хоче якимось витонченим штрихом непомірно ідентифікувати себе в мистецькому творі. Художники підписують свої картини пензлями, а композитори шукають музичні засоби для «підпису».

Ведуча: Дмитре, якими були Ваші перші кроки на шляху музичного мистецтва?

Дмитро Шостакович: Пам'ятаю, як в дитинстві мені дуже подобалося слухати музику, але займатися нею не було бажання. Лише коли мені виповнилося дев'ять років, за звичаєм, який у нашій родині впровадила мати, я почав навчатися гри на фортепіано. До цього часу я навіть не підходив до інструмента. Навчання йшло дуже добре; я досягав великих успіхів, які надихали мене на більше — на створення музики. Теми для моїх дитячих творів я черпав з життя, а то був непростий час: революція, Перша світова війна... Так з'явилися п'єси «Солдат», «Жалобний марш пам'яті жертв революції», «Гімн свободі» тощо. Шкода, що ці твори не збереглися — я спалив усі свої ранні композиції, коли мене охопила творча криза.

Ведуча: Дійсно, шкода. На жаль, серед творчих людей таке буває не так уже і рідко... Багато хто з композиторів ставиться до своєї творчості занадто критично, що іноді призводить до знищення цікавих і яскравих творів. Дмитре, розкажіть, де Ви навчалися музики?

Дмитро Шостакович: Після фортепіанних уроків під керівництвом моєї матері я три роки навчався в музичній школі Ігнатія Гляссера. На той час це була дуже популярна школа. Там я грав сонати Вольфганга Амадея Моцарта, Йозефа Гайдна, учив фуги Йоганна Себастьяна Баха. На одному з концертів зіграв половину «Дитячого альбому»

Петра Чайковського. Паралельно я продовжував писати музику, проте великого захоплення у вчителів моя творчість не викликала.

Ведуча: Після школи Ви, певно, продовжили навчання в музичному училищі?

Дмитро Шостакович: Ні, я одразу вступив до консерваторії.

Ведуча (здивовано): Невже! Скільки ж Вам було років?

Дмитро Шостакович: Усього лише тринадцять. *(Усміхається)*. До речі, із моїм вступом пов'язана цікава історія. Мої батьки вирішили показати мене відомому піаністу Олександру Зілоті. Їм було цікаво почути його думку щодо того, як я граю, чи є у мене музичний хист. Тож мене привели до маестро, посадили за інструмент, і я почав грати. Я дуже хвилювався, адже від його думки залежало, чи буду я навчатися у консерваторії. Коли я закінчив гру, Зілоті встав і сказав, що в мене немає жодних музичних здібностей і що я ніколи не стану музикантом. Після цих слів я проплакав цілу ніч. Аби хоч якось зарадити моєму горю, батьки вирішили показати мене відомому композитору, ректору консерваторії Олександру Глазунову. І моя гра дуже сподобалася Олександру Костянтиновичу! Він упевнено порадив батькам віддати мене на навчання до консерваторії не лише фортепіано, а й композиції. Так і визначилася моя подальша музична доля.

Ведуча: Яким Вам запам'яталося навчання в консерваторії?

Дмитро Шостакович: Мені було неймовірно цікаво. Я вчився натхненно, із великим захопленням. Слухав багато різноманітної музики, намагався не пропустити жодного концерту, завжди цікавився чимось новим й незвичним. Але я вже згадував, що той час був непростим. У консерваторії часто було холодно — її не опалювали. Ми погано харчувалися, моя родина жила дуже бідно. Тож у консерваторії заради мене розпочали клопотання щодо спеціальної стипендії, оскільки через погане харчування я став дуже кволим... Так, було складно. Але все скінчилося добре.

Ведуча: Дмитре, назвіть найважливішу подію у Вашому творчому житті.

Дмитро Шостакович: Найважливішою подією для мене як для композитора було прем'єрне виконання моєї Першої симфонії. Воно відбулося 12 травня 1926 року в залі Ленінградської філармонії. Мені було усього дев'ятнадцять років! Я дуже хвилювався, але даремно: симфонія мала у публіки шалений успіх, я п'ять разів виходив на уклін. Після цієї творчої перемоги я упевнився, що маю присвятити себе саме створенню музики. Завдяки цій симфонії я подолав творчу кризу. Можна сказати, що наступного дня після прем'єри я прокинувся знаменитістю. *(Сміється)*. Моя Перша симфонія була виконана також у Берліні, і тамтешня публіка добре її сприйняла. Я надзвичайно ціную цю зарубіжну прем'єру — не кожному молодому композиторові так таланить.

Ведуча: Очевидно, Вас приваблює жанр симфонії. Адже, якщо не помиляюся, у Вашому доробку є ще й Друга симфонія?

Дмитро Шостакович: Так, ідея її створення у мене виникла одразу після того, як була закінчена Перша симфонія. Я навіть написав декілька сторінок партитури. Але потім була творча криза, а також вступ до аспірантури... Я продовжив активну роботу над цим твором лише тоді, коли отримав замовлення на великий твір для оркестру. У мене ніби відкрилося друге дихання — уже невдовзі Другу симфонію було завершено. Зауважу, що

як композитор я нею задоволений. Прем'єра симфонії відбулася 5 листопада 1927 року в Ленінградській філармонії і була вельми успішною. Публіка й критика поставилися до мого твору з розумінням і схваленням.

Ведуча: Ваш композиторський шлях почався дуже успішно! А чим же була спричинена творча криза?

Дмитро Шостакович: Мені здається, що причиною моєї творчої кризи була робота, яку я виконував у кіно.

Ведуча: Хм... Поясніть, що Ви маєте на увазі.

Дмитро Шостакович: Я супроводжував грою на фортепіано «німі» фільми, які демонстрували в кінотеатрах. Цікаво, чи не так? Зараз уже наступає ера звукового кіно, а ще два роки тому були лише «німі» фільми! Тож директори кінотеатрів винаймали піаністів — таперів, які своїми імпровізаціями передавали почуття героїв стрічки, створювали певну атмосферу. Я був одним із таких таперів. Ця робота забирала в мене багато часу й сил. Зрештою я так втомився, що втратив змогу писати музику! Мені здавалося, що я перетворився на музичний автомат, який лише зображає, а не виражає емоції. Це було жахливо! Саме тому я так чекав на прем'єру своєї Першої симфонії. Я сподівався, що її виконання розворушить мене, і я знову буду здатен творити.

Ведуча: Співчуваю Вам. З того часу Ви, напевно, не любите кіно?

Дмитро Шостакович: Ні, зовсім ні! Я в захваті від кінематографу, я його обожаю! Особливо до душі мені комедії за участі Чарлі Чапліна. Мене навіть колись звільнили з одного кінотеатру, оскільки замість того щоб грати, я дивився на екран і разом із глядачами від щирого серця реготав над витівками блискучого Чарлі. *(Сміється.)*

Ведуча (усміхається): Я також у захваті від фільмів Чарлі Чапліна, тому чудово Вас розумію. Дмитре, дозвольте змінити тему і дізнатися, чи не виникало у Вас бажання стати піаністом, а не композитором? Адже Ви талановитий піаніст.

Дмитро Шостакович: Справді, спершу я мріяв бути піаністом-віртуозом. У консерваторії ніхто не сумнівався, що я оберу кар'єру піаніста. Знаєте, мене навіть відібрали до участі у міжнародному конкурсі піаністів імені Фридерика Шопена, який відбувся у Варшаві. Я грав дуже добре, і хоча в конкурсі не переміг, але отримав почесний диплом. Публіка була прихильна до мене, мені влаштували овацію на врученні диплома. По закінченні конкурсу я поїхав у невеличке концертне турне, у якому, між іншим, виконав свою нову фортепіанну сонату. Проте зрештою я зрозумів, що моїм покликанням є створення музики, а не її виконання.

Ведуча: Ви згадали свою фортепіанну сонату. Я, здається, її чула і можу сказати, що ця соната дуже довга і складна для сприймання...

Шостакович (трохи зніяковіло): Вона не така вже й довга... Річ у тім, що на концертах я виконував її двічі поспіль — це для того, щоб публіка ліпше збагнула ідею твору. Можливо, Ви були на одному з тих концертів?

Ведуча (сміється): Напевно, так і було. Дмитре, що Ви відчуваєте, коли створюєте музику? Як поводитися в цей період? Ось чому я про це питаю: про композиторів

розказують, що коли вони працюють, то стають дещо неуважними, забудькуватими тощо. Чи трапляється у Вас щось подібне?

Дмитро Шостакович (розмірковує): Складно відповісти... Наприклад, коли я працюю над новим твором, то кепсько сплю.

Ведуча: Мабуть, це через певне емоційне збудження, яке утримує Вас у творчому тонусі?

Дмитро Шостакович: Думаю, що так. Також я дозволяю собі довгі піші прогулянки, які дуже допомагають мені обміркувати твір — його характер, образи тощо. Узагалі не можу залишатися спокійним, коли створюю музику: увесь час ходжу по кімнаті, навіть ноти записую, стоячи.

Ведуча: Дмитре, а чи були такі випадки, коли Вашу музику не розуміли?

Дмитро Шостакович (трохи помовчавши): Що ж, слухачі та критика часто не розуміють творчих прагнень сучасних їм композиторів. Згадаймо хоча б прем'єру опери «Кармен» Жоржа Бізе...

Ведуча: Так-так, прем'єра була провальною.

Дмитро Шостакович: Або прем'єру балету Ігоря Стравінського «Весна священна», яка ледь не закінчилася бійкою. У моїй творчості подібних прикладів поки що немає, і сподіваюся, що й надалі не буде. Утім, слухачі не завжди прихильно ставилися до моїх творчих прагнень. Взяти хоч фортепіанну сонату, яку я спеціально виконував двічі, аби публіка ліпше її зрозуміла.

Ведуча: Так, Ви про це казали.

Дмитро Шостакович: Але уявіть собі, що цей твір видався складним навіть для професорів консерваторії. Коли я загравав сонату своєму вчителю, він украй незадоволено промовив, що нічого не може сказати про цю музику.

Ведуча: Музику?

Дмитро Шостакович: Саме так, з наголосом на «и»: музику.

Ведуча: Шкода, що таке трапляється. Проте критичні відгуки можуть стати певним творчим стимулом, чи не так?

Дмитро Шостакович: Безумовно. Вони примушують замислюватися, намагатися ліпше прислуховуватися до внутрішнього голосу, спробувати шукати інші шляхи, або навпаки — ще більше упевнитися у своїй позиції.

Ведуча: Дозвольте запитати, Дмитре, а яка музика Вам подобається найбільше?

Дмитро Шостакович: Мені подобається різна музика, зокрема, я дуже люблю джаз.

Ведуча: Джаз! Тоді я одразу прошу Вас розповісти про Вашу прекрасну оркестрову обробку відомої пісні «Чаювання вдвох» Вінсента Юманса. Можливо, із нею пов'язана якась історія?

Дмитро Шостакович: Залюбки розповім, оскільки з цією обробкою дійсно пов'язана одна кумедна історія. Якось жовтневим вечором ми з диригентом Миколою Мальком слухали платівку із записом мюзиклу Вінсента Юманса «No, No, Nanette». Одним із номерів цього твору є чудова пісня, яку Ви згадали — «Чаювання вдвох».

Ведуча: В оригіналі, англійською — «Tea for two», чи не так?

Дмитро Шостакович: Саме так. Отже, прослухали ми цю пісню, і Микола Малько вирішив побитися зі мною об заклад. Він хотів перевірити мій музичний слух, мою пам'ять, зрештою — мій композиторський хист. Для цього він запропонував мені піти в іншу кімнату, де, до речі, не було фортепіано, і зробити оркестрову обробку цієї пісні, яку ми обидва почули вперше. Окрім того, що ми заклалися на гроші, він пообіцяв виконати цю обробку з його оркестром. На все про все Малько дав мені годину. Але я виконав завдання за сорок п'ять хвилин — і виграв! (*Сміється.*) Тож Миколі нічого не залишилося, як, по-перше, виконати мою обробку, а по-друге, віддати мені виграш — сто рублів.

Ведуча: Вітаю Вас! Захоплива історія — чудовий твір! До речі, у нашій фонотеці є його запис, тож пропоную тепер його послухати.

Дмитро Шостакович: Залюбки. Лише зауважу, що мою обробку я назвав інакше — не «Tea for two», а «Таїті-трот».

Звучить аудіозапис «Таїті-трот», музика Вінсента Юманса, обробка для оркестру Дмитра Шостаковича. По закінченні п'єси Ведуча звертається до композитора.

Ведуча: Прекрасна п'єса! Ще раз вітаю Вас із нею.

Дмитро Шостакович: Дякую.

Ведуча: Дмитре, час нашого ефіру майже вичерпано, тому дозвольте поставити Вам останнє запитання: про що Ви мрієте?

Дмитро Шостакович: Ще коли я працював над Другою симфонією, я мріяв відвідати Париж. Поки що мені це не вдалося, але бажання не зникло — я й досі мрію побачити яскраві вогні Парижа, відчути його унікальну атмосферу, зануритися в його запаморочливе мистецьке життя.

Ведуча: Що ж, бажаю Вам, щоб Ваша мрія здійснилася. Творчого Вам натхнення і подальших успіхів! Дякую, що завітали до нашої радіостудії.

Дмитро Шостакович: Дякую, що запросили! До нових зустрічей!